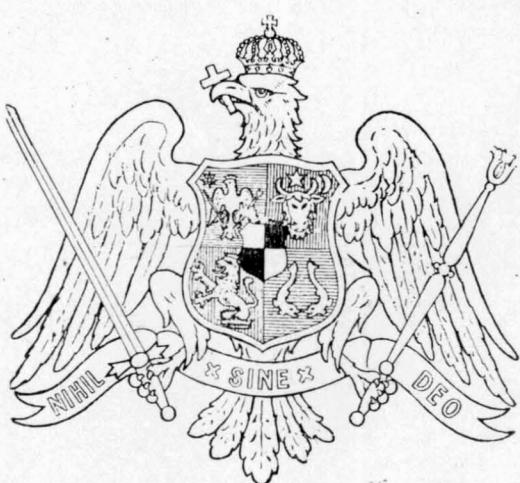

BULETINUL
COMISIUNII
MONUMENTELOR ISTORICE

PUBLICAȚIUNE TRIMESTRIALĂ

ANUL VIII
1915

BUČUREŞTI
Instit. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-r Ion St. Rasidescu
STRADA PARIS (FOSTĂ DOAMNEI), 16
1915

CETĂȚUIA DIN IAȘI*).

5. Biserica.

Este situată cam în mijlocul curții mănuștirii. Ea amintește, ca stil, biserica Trei-Erarhi din Iași, fără a o ajunge însă în bogăția ornamentației exterioare.

Distribuția este în genul bisericilor moldovenești: cu tindă, pronaos, naos cu două sănări mici și altar, formând un tot bine legat.

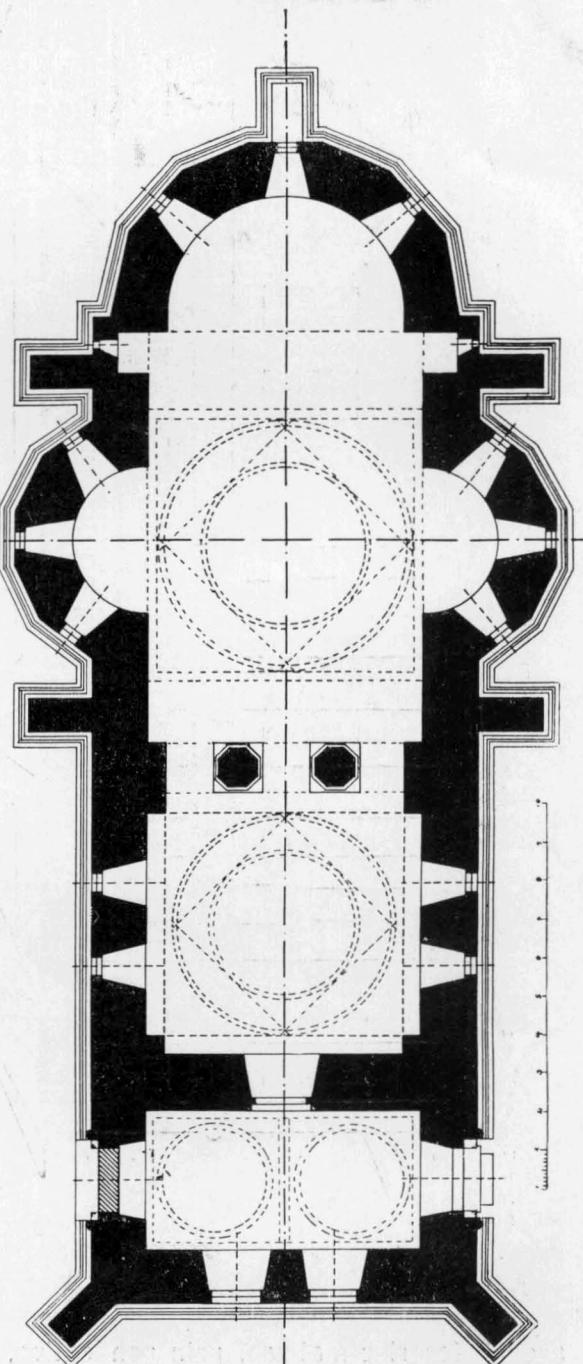
Tinda. E dreptunghiulară, cu două intrări laterale, ogive în exterior, din care cea despre Nord e astupată. Prin zidul dinspre Apus lumina străbate prin două ferestre mari, ogive, decorate la partea superioară în piatră „à jour“. În zidul ce desparte tinda de pronaos este o ușă, deasupra căreia se află pajura țării, încadrată de un profil gotic ogival. Profilul e, la rândul său, încadrat de două colonete ce susțin o cornișă la partea superioară, sub care se găsește vechia inscripție, zugrăvită, în grecește (v. fig. 10).

Această tindă, foarte înaltă, este acoperită de două bolți sféricice, așezate fiecare pe câte patru pendiente, rezemate, la rândul lor, pe arcuri de piatră în formă de brâie împletite, cari se sprijină pe șase console frumos decorate.

Pronaosul. De formă patrată, este luminat prin patru ferestre, mult evazate către interior. Zidul despărțitor dinspre naos este așezat pe trei arcade, cari se rezămă, la rândul lor, pe doi stâlpi octagonali de piatră și pe doi pilasteri alipiti la zidurile exterioare.

In cele patru colțuri, pe piedestale patrate, se înalță, alipite la ziduri, patru

brâie verticale, împletite, de piatră, susținând la partea superioară, prin ajutorul

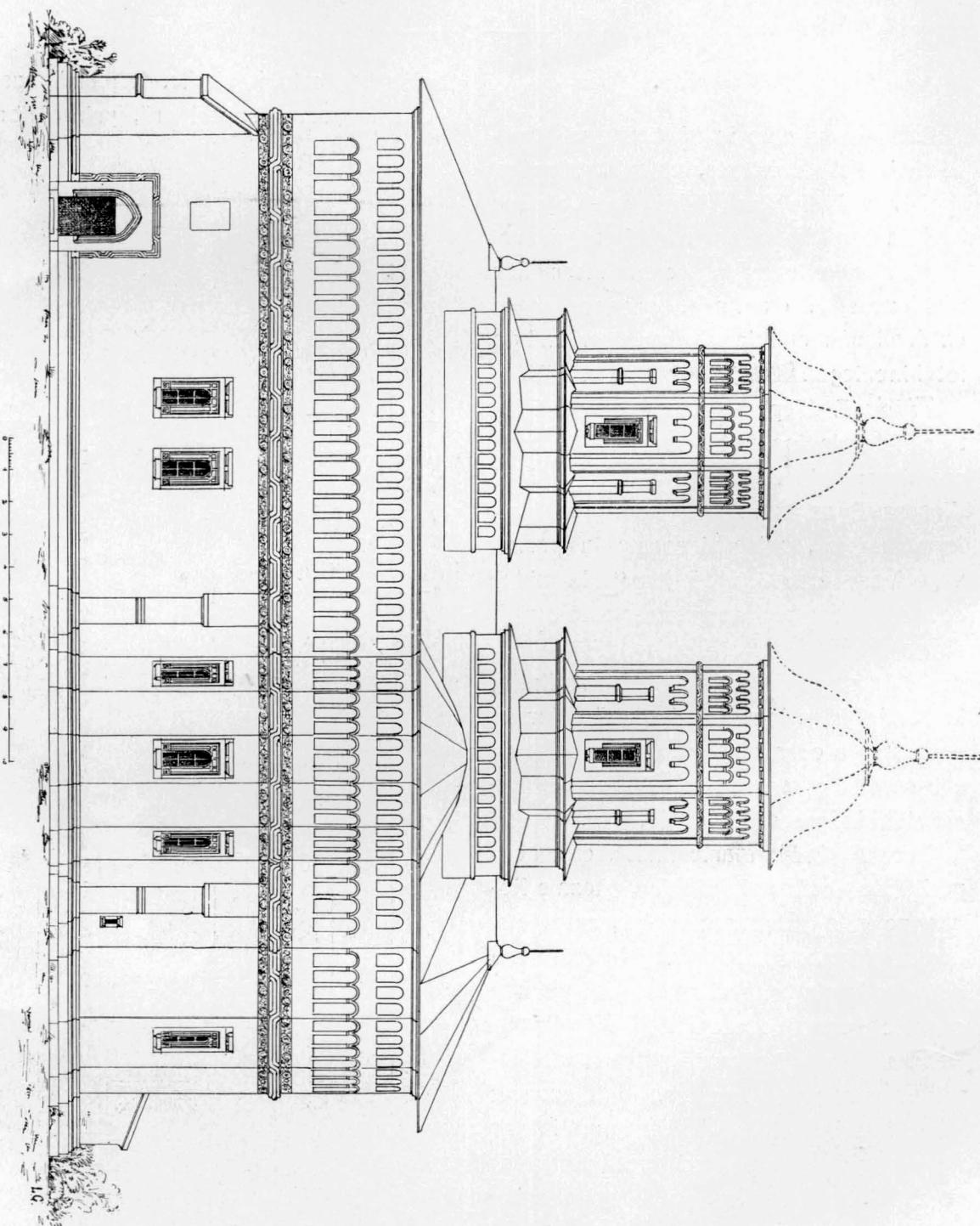
1. Plandul orizontal.

* A se vedea partea întâia a acestui articol, în fasc. 24 a Buletinului nostru.

unor capitelle, cunoscutul sistem de bolti moldovenești ca două rânduri de tranziții dela forma pătrată la cea rotundă, și anume: dela forma pătrată a celor patru

așezate în diagonal, pe mici console, se trece iar la forma pătrată. Cu aceste de pe urmă patru arcuri, așezate în diagonal prin pendentive, se revine iar la

2. Vedere laterală.

arcuri descrise mai sus, prin pendentive, se trece la formă rotundă, decorată cu un profil în formă de cornișă, și dela aceasta, prin ajutorul altor patru arcuri,

forma rotundă de un diametru astfel mult redus. Pe această formă rotundă, decorată cu un brâu de piatră întrețiat de o serie de rozete, se înalță turla cilin-

drică, luminată de patru ferestre mici. Aceasta se termină la partea superioară printr'o boltă sferică.

care se găsesc morțintele lui Ducea-Vodă și al uneia din fiicele sale.

Naosul. E de formă dreptunghiulară.

3. Secțiune longitudinală.

La nivelul pardoselii, aci în pronaos, în zidurile exterioare, sub ferestre, se află două nișe, decorate cu brâie împletite, sub

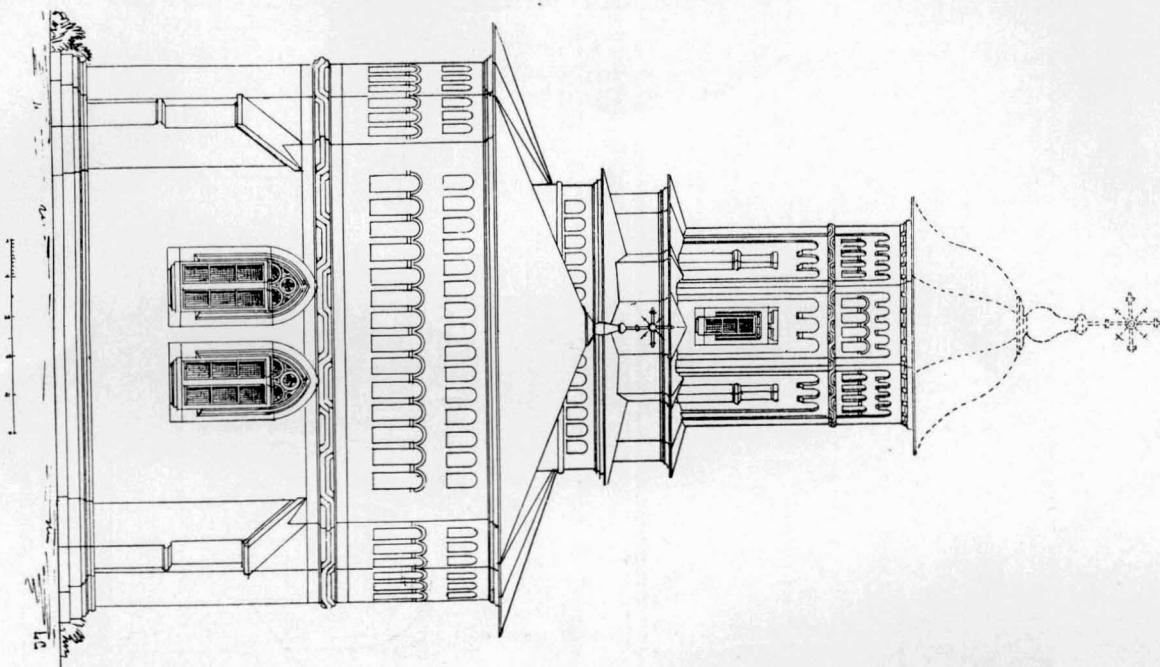
Lateral are alipite cele două mici sănuri, rotunde în interior și poligonale în exterior, iar în fund este altarul, de aceiaș

formă, dar de dimensiuni mai mari.

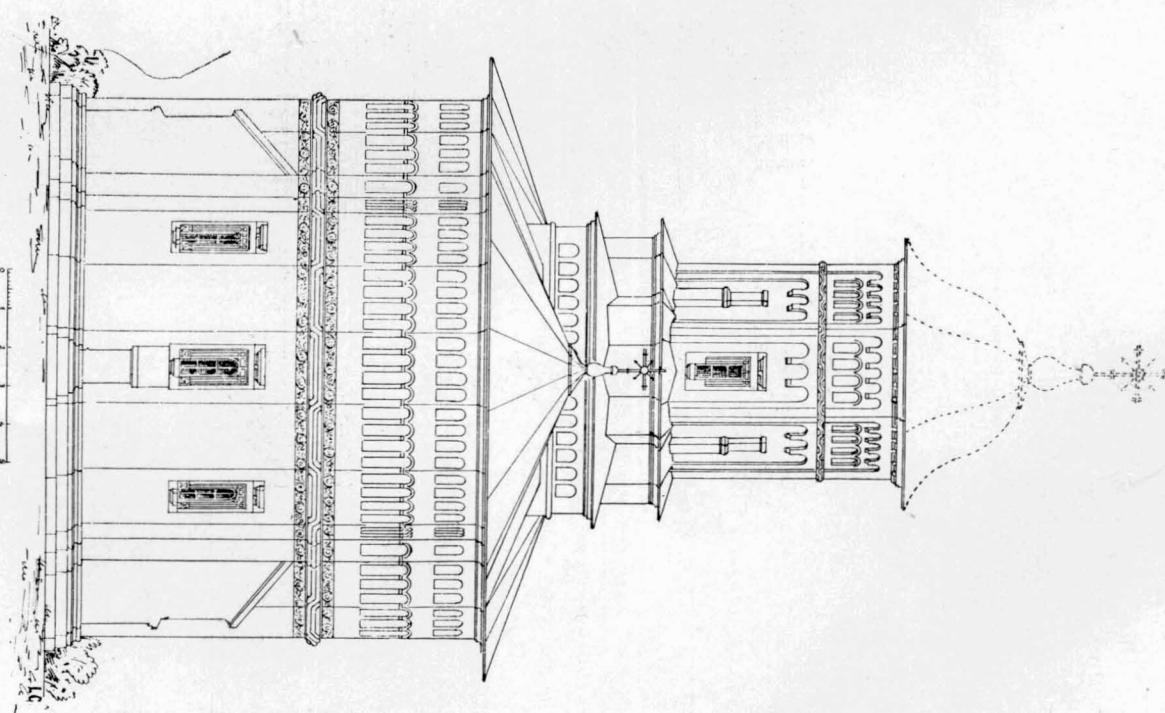
Atât sănările cât și altarul sunt luminate prin câte trei ferestre la fel ca cele

la partea superioară, prin ajutorul a două arcuri dubloare, unul mai lat spre pronaos și altul mai îngust spre altar,

4. Vederea principală.

5. Vederea spre altar.

din pronaos și sunt acoperite cu sferturi de sferă.

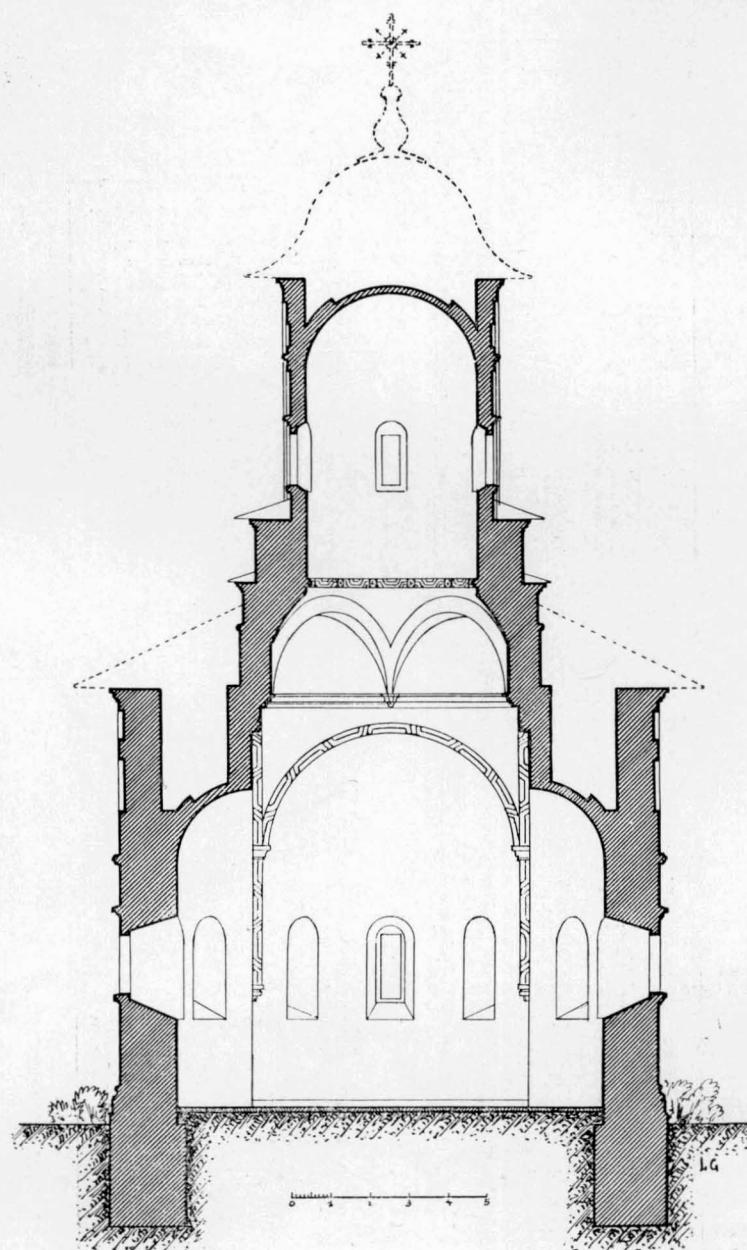
Dela forma dreptunghiulară a naosului,

se reduce dreptunghial la forma pătrată.

Sistemul de bolti ce acoperă naosul este la fel ca acel deservis la pronaos,

ea singura deosebire că brâile verticale, împleteite și lipite pe părăți, cari susțin întregul sistem de bolți, aci, nu se rezamă pe piedestale, ci pe niște console de piatră. Deasemenea și dimensiunile

în grosimea zidului și laminele prin mici ferestre. Dedesubtul pardoselei, aci, în altar, se află o tainiță, unde se poate pătrunde cu anevoie, pe sub o lespede a pardoselei de dindosul sfintei mese, și

6. Secțiune transversală.

tariei pantoecratorului sunt ceea mai mari decât ale pronaosului.

Altarul spre naos e și el decorat cu un brâu împletit. Prosceniu și vestmântarul, de dimensiuni mici, sunt tăiate

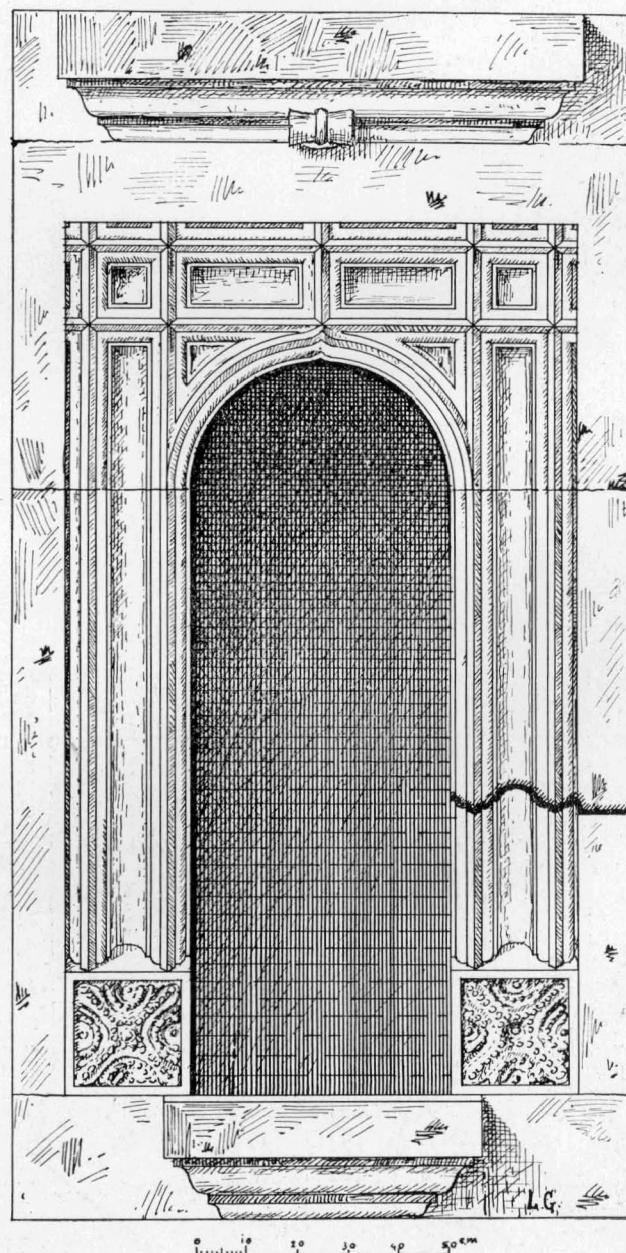
care desigur servă pentru ascunderea odoarelor în timpuri de primejdie.

* * *

Exteriorul bisericii are o proporție

demnă de remarcat. Corpul principal e întărit prin șapte contraforți, și anume: doi așezați, în diagonal, la tindă, patru la sănăuri și unul, mai mic, sub fereastra altarului. Soclul, frumos profilat, dă o în-

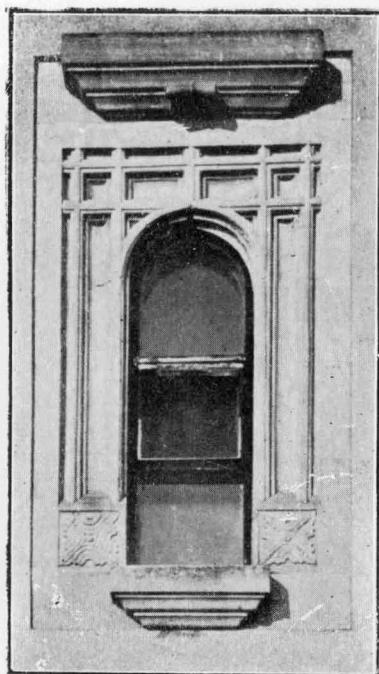
supra brâului e frumos decorată cu două rânduri de firide în cărămidă. Sub brâu ferestrele sunt decorate cu chenare de piatră frumos profilate în genul ușilor dela sala gotică. Chenarele ușilor dela

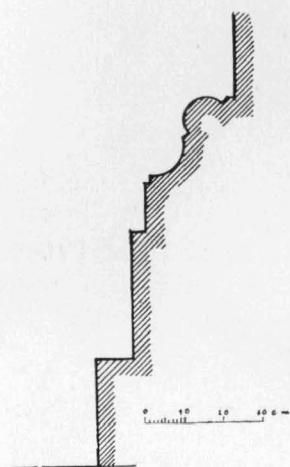
7. Fereastră (detaliu).

fățisare solidă bisericii. Un brâu de piatră impletit, cuprins între două ornamente, închinge zidurile bisericii, cevă mai sus de jumătatea înălțimii lor. Partea de dea-

tindă sunt decorate, în exterior, cu un profil gotic de formă ogivă la partea superioară și închise în rame dreptanghiulare formate din brâie impletite.

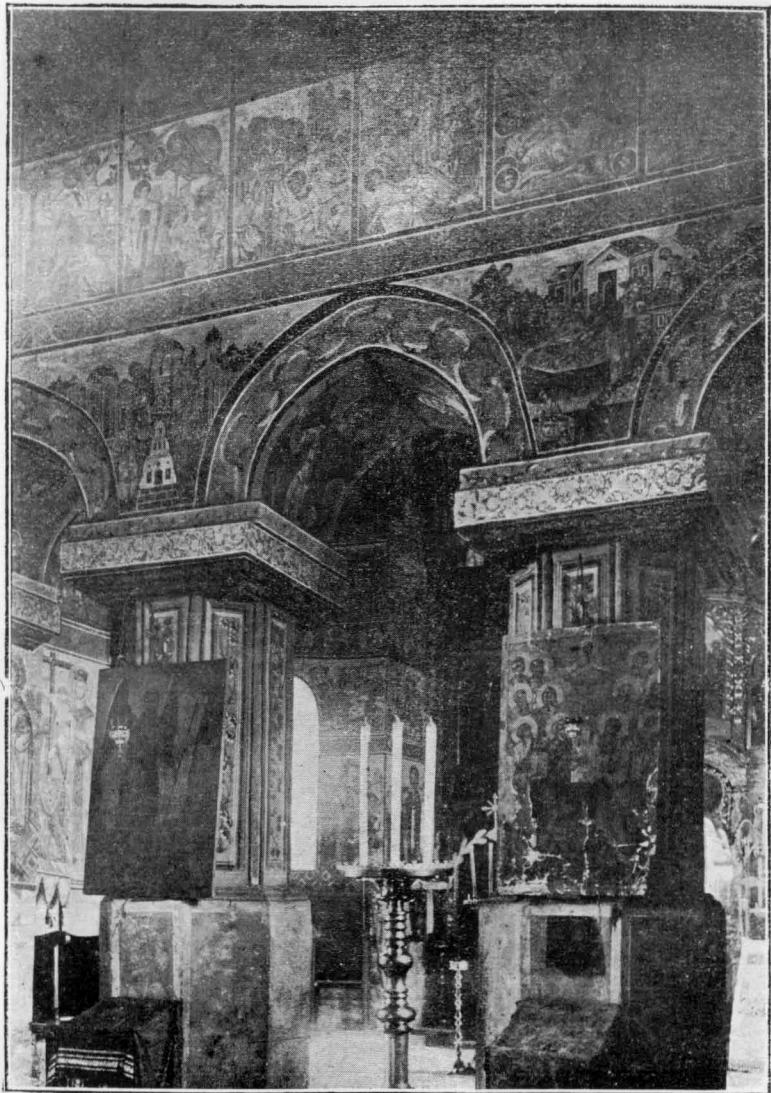
8. Fereastră.

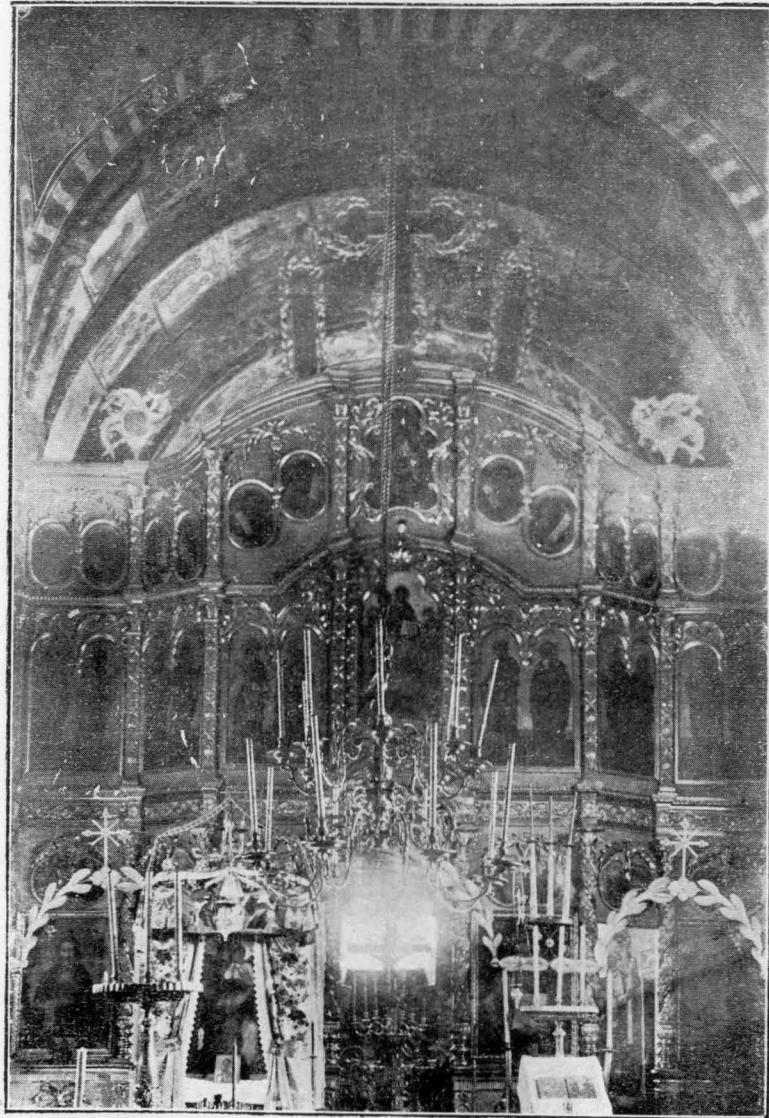
9. Profilul soelului.

10. Peretele dintre tindă și pronaos.

11. Stâlpii și peretele dintre pronaos și naos.

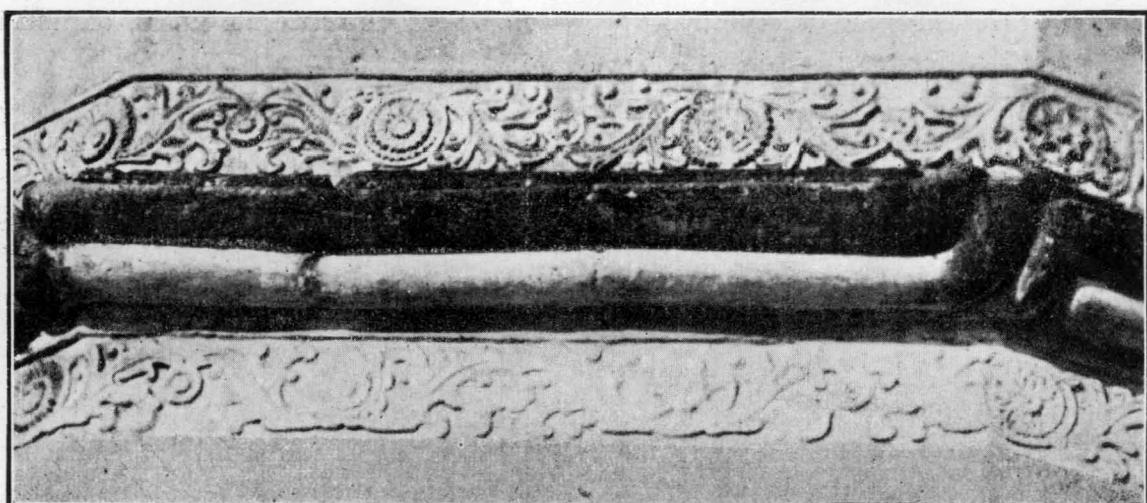

12. Catapeteazma.

Tarlele octogonale sunt bine proporționate și decorate. La partea superioară sunt încinse cu câte un brâu impletit, deasupra căruia se înșiră o serie de firide sub altă serie de mici arcase

bele tarle sunt așezate pe baze stelate, cari, la rândul lor, se sprijină pe tamăuri pătrați, decorați cu firide.

In ceiace privește zugrăveala actuală din interiorul bisericii, se vede că este

13. Brâul bisericii (detaliu).

pe console, iar la cornișă se află un mic ciubuc decorat cu rozete. Sub brâu se înșiră deasemenea o serie de arcase pe console, iar sub ele ferestrele alternează cu contraforți pe fiecare față. Am-

revenită peste cea veche, păstrându-se însă compoziția vechilor frescuri, cari ar putea fi puse în adevărata lor valoare printr'o pricepută spălare a acțualei zugrăveli, lucrată a tempera.

14. Inscriptiția dela clopotnița mănăstirii.

6. Locuința Domnească.

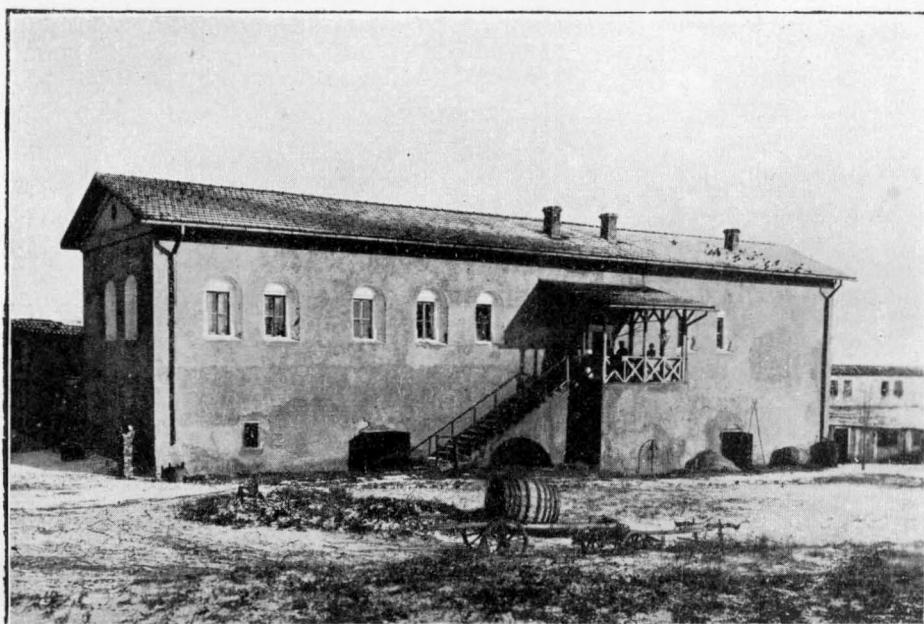
Este situată în partea de Nord-Est, alătura de zidul împrejmuitor, lăsând o carte mică la spate.

Ca primă însărcinare, această clădire, după exterior, e de formă foarte simplă: o serie de ferestre la același nivel și câteva porți și ferestre la partea de jos. Nu se poate spune același lucru de distribuția interioară. În adevăr, încăperile sunt dispuse la mai multe nivale și repartizate în diferite grupări ca întrări

ferestre, care dă acces la o privată construită în urmă.

Prin ușa *b* dăm într-o sală mare de peste zece metri lungime și lată aproape de șase, luminată de șapte ferestre, din care trei în spate carte și patru spre oraș. Din această încăpere, prin ușa *e*, dăm într-o cameră mai mică, luminată de cinci ferestre.

Din aceiași sală de intrare, prin ușa *c*, dăm într-o sală de șapte metri lungime pe aproape șase lățimi, luminată de cinci ferestre, din care două spre carte.

15. Locuința domnească.

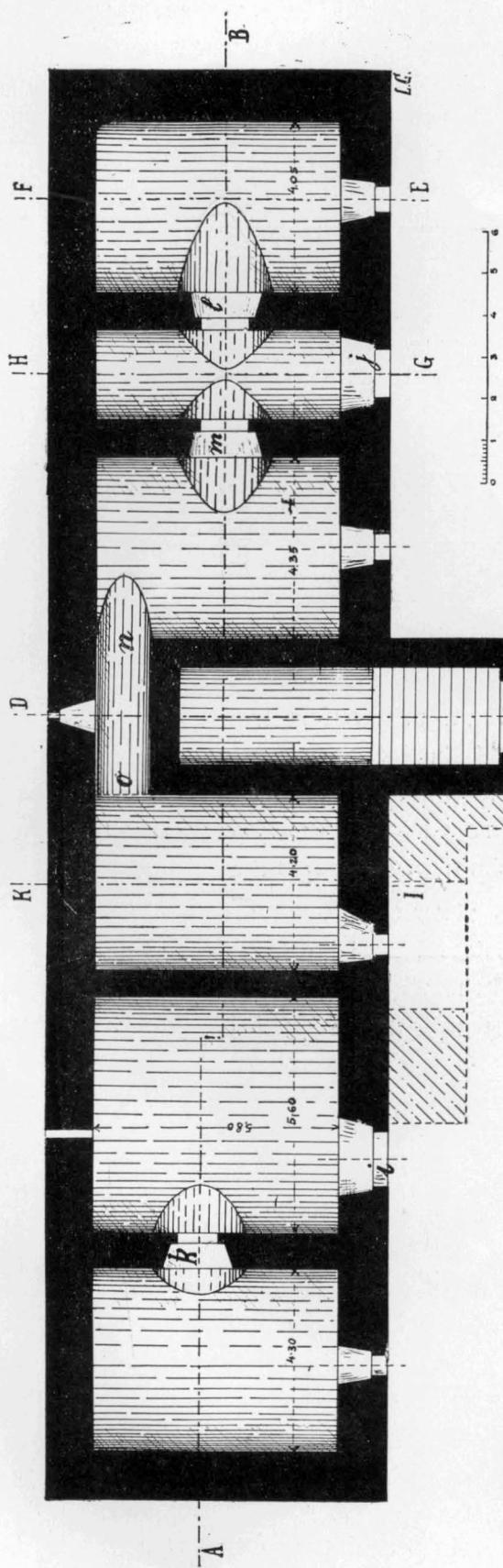
separate. Unele din aceste încăperi sunt, după cum vom vedea, întunecoase, constituind adevărate tainițe.

Parterul. Ureând treptele exterioare din fațada principală, ajungem într'un pridvor, sub care se află intrarea în pivnița de jos. Din acest pridvor, prin o ușă *a* (vezi planul parterului), dăm într-o sală transversală, îngustă și boltită. Aici găsim trei uși: *b* și *c*, la stânga și la dreapta, prin care pătrundem în două grupuri de încăperi diferențiate, și *d*, în fund, căpătată prin transformarea unei

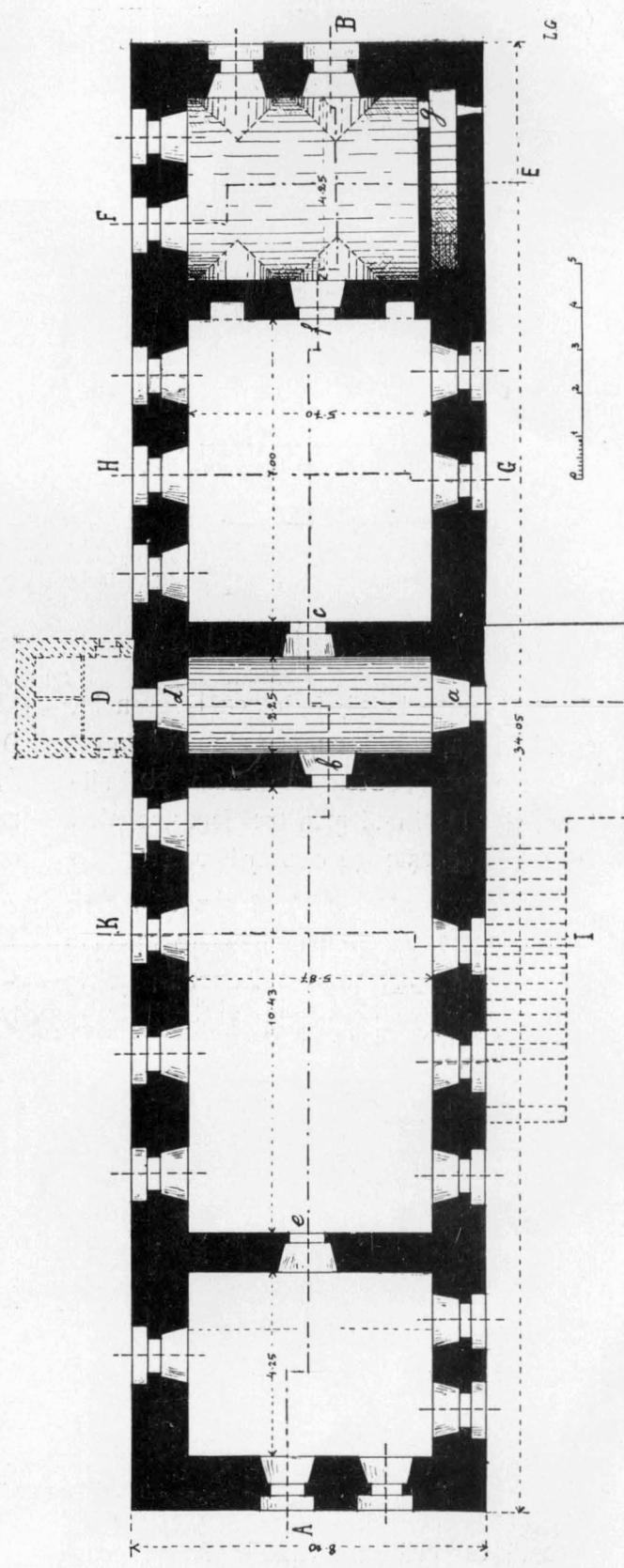
pe păretele din fund găsim o ușă *f*, așezată între două nișe.

Aceste trei încăperi descrise mai sus, altădată boltite, astăzi sunt acoperite cu tavane simple pe grinzi de lemn.

Prin ușa *f*, dăm într-o cameră luminată de patru ferestre și frumos boltită cilindric ca penetraționi. În păretele din spate carte, printre ușă mică, joasă, *g*, care poate fi ușor tăinuită, dăm într-un spațiu mic luminat prin o ferestraică rotundă, și de aci, pe o scară îngustă, tăiată în grosimea zidului și boltit în

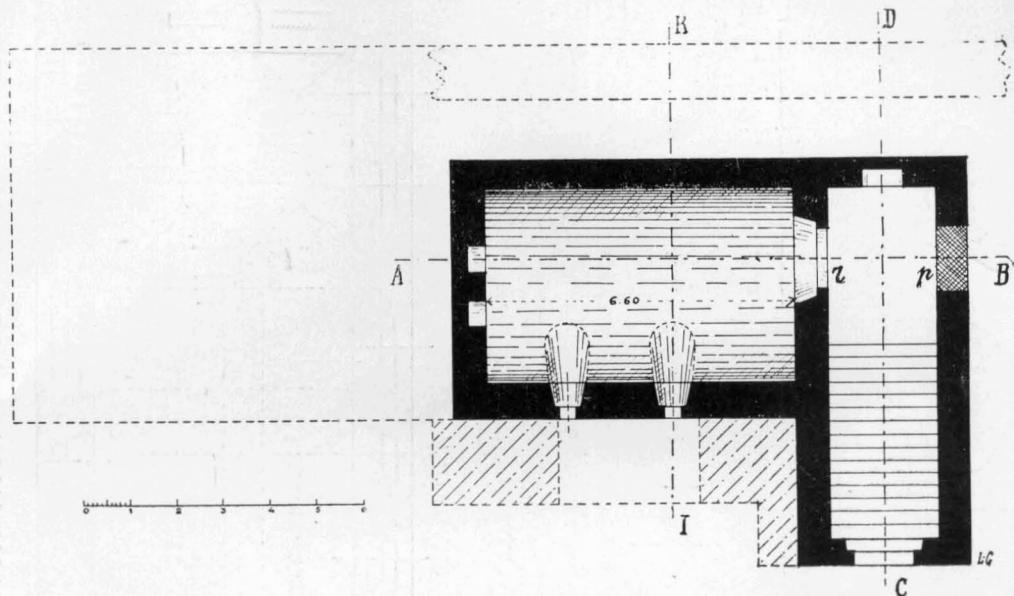
16. Planul pivnițelor de sus.

17. Planul parterului.

formă de gârlici, coborîm într'o altă cameră prin ușa *h*, dedesubtul celeilalte (vezi planul tainițelor și secția E F)

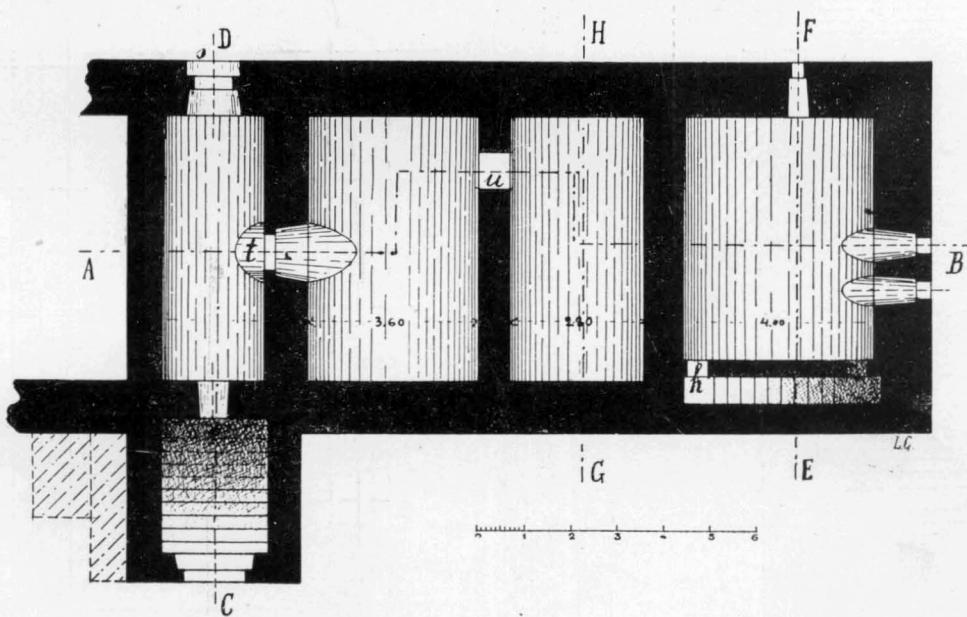
din fațada principală (vezi planul pivnițelor de sus), dăm într'o încăpere aproape patrată, luminată sau mai bine zis ven-

18. Planul pivnițelor de jos.

Această cameră zisă și „Ietacul Doamnei“, egală în suprafață cu cea de deasupra, e foarte joasă, având abia 2 m. 20 înălțime, și e luminată prin trei ferestre mici. Aici se găsește și o vatră veche. Cu

tilată în fund, prin o fereastră rotundă. Din această încăpere, prin deschiderea *k*, dăm într'o alta, luminată prin o fereastră spre curte. Ambele aceste formează primul grup de pivnițe,

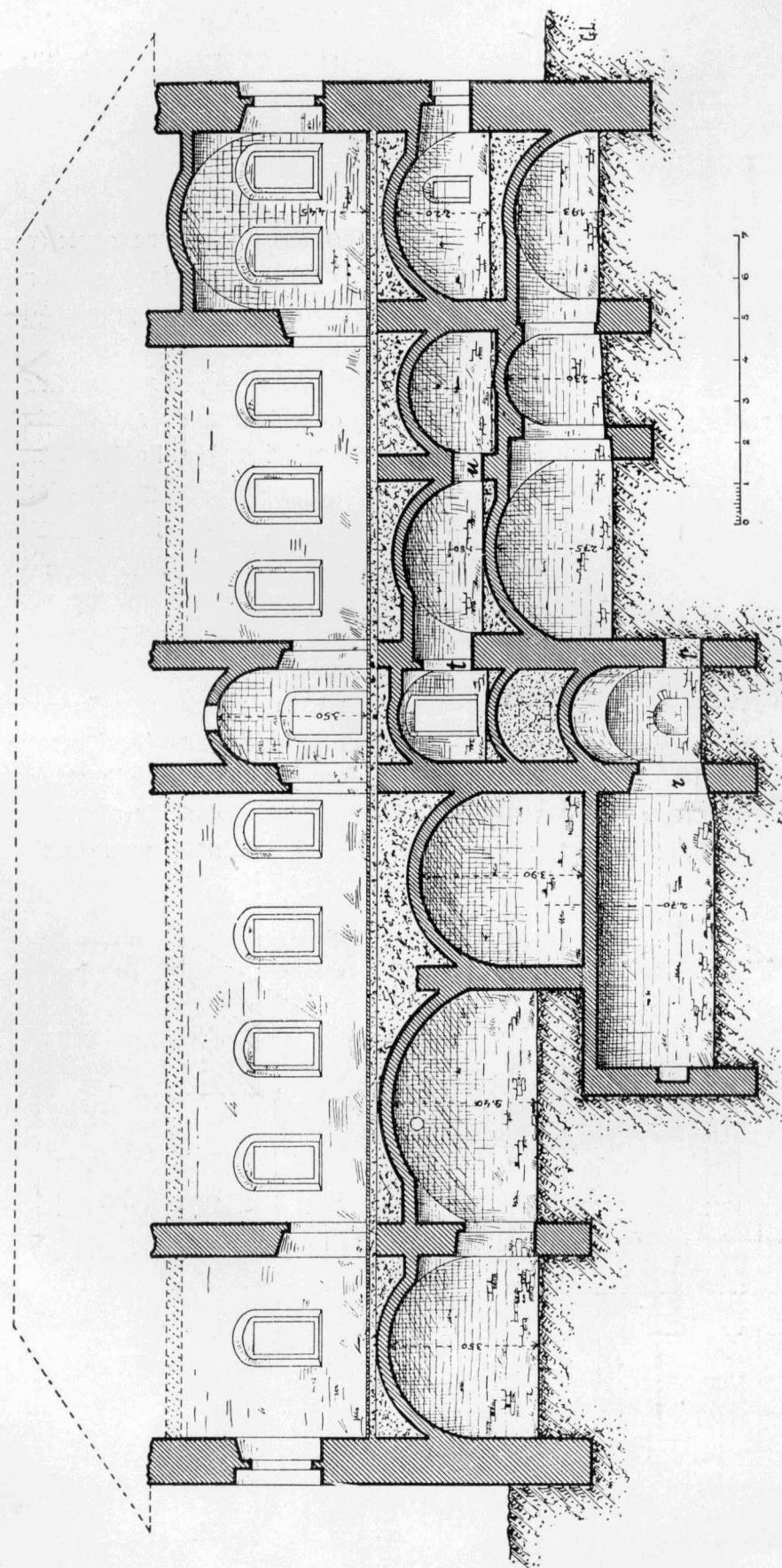

19. Planul tainițelor.

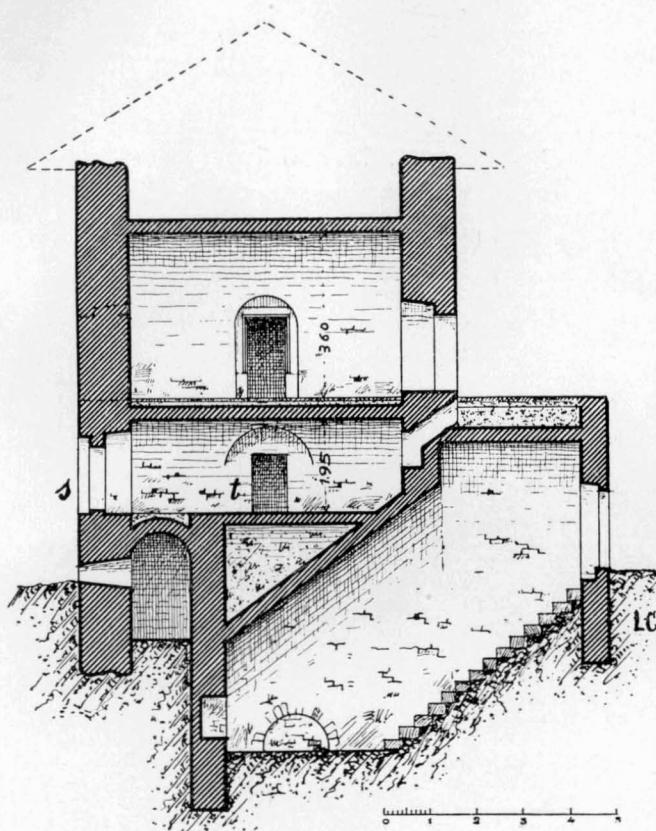
această cameră se termină primul grup de încăperi, care serviau de locuinți.

Pivnițele de sus. Prin deschiderea *i*

Intrând prin deschiderea *j* din dreapta pridvorului, la nivelul terenului (vezi planul pivnițelor de sus și secția G H) și

20. Secțiunea longitudinală A-B.

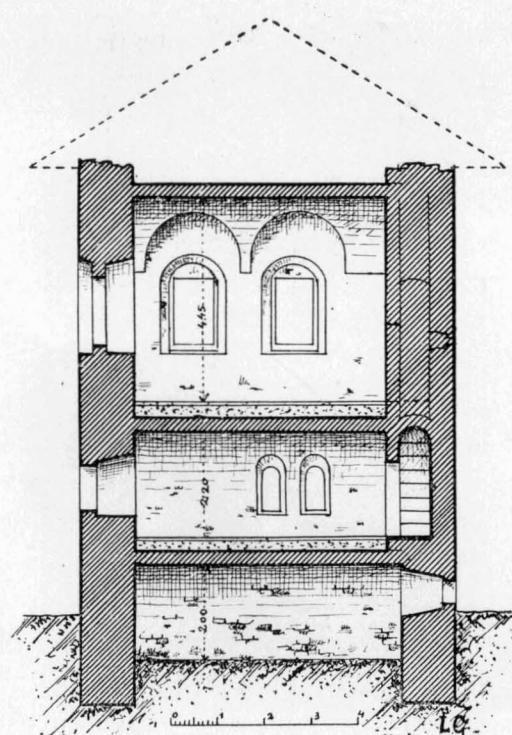

21. Secțiunea transversală D C.

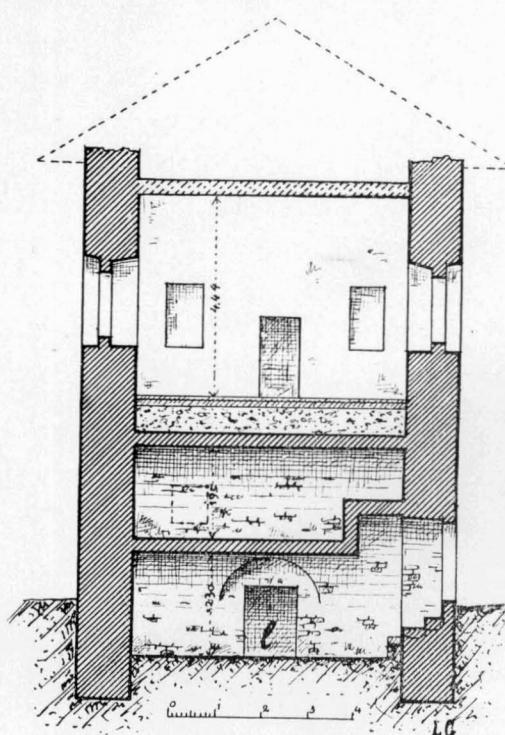
coborînd câteva trepte, dăm într'o sală transversală, îngustă, boltită, care, prin

intrările *l* și *m*, comunica cu două încăperi, aproape de aceiaș mărime ca suprafață, boltite la fel și luminate prin câte o fereastră spre carte. Din încăperea din stânga, prin o săliță longitudinală *n o*, dăm într'o alta, înaltă, boltită și luminată prin o fereastră spre carte (vezi secția I K). Aceste încăperi formează al doilea grup de pivnițe, în dreptul nivelului terenului.

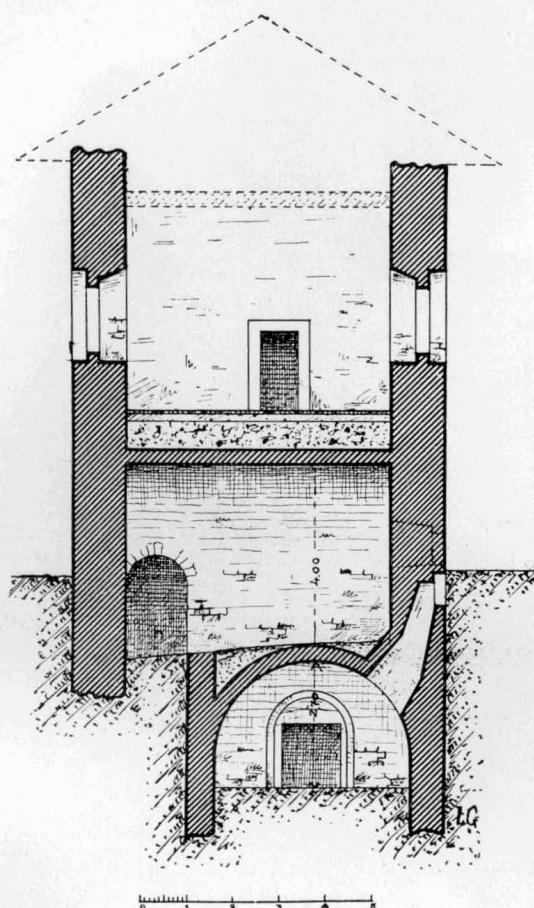
Pivnițele de jos. Intrând prin deschiderea de sub pridvor și coborînd mai multe trepte sub o boltă în formă de gârlici (vezi planul pivnițelor de jos și secția C D), dăm într'un spațiu dreptunghiular, în care observăm, pe părtele din fund o mică ușă, pe părtele din dreapta o deschidere boltită, care răspunde sub o încăpere din pivnițele de sus (vezi secția A B), iar pe părtele din stânga deschiderea *r*, prin care intrăm în o pivniță boltită și luminată prin două ferestrei

22. Secțiunea transversală E F.

23. Secțiunea transversală H G.

24. Secțiunea transversală K-I.

(vezi secția I-K), astăzi astupate, fiind sub nivelul terenului înălțat în urmă.

In afara de aceste grupuri de încăperi la parter, la pivnițele de sus și la cele de jos, care toate au intrările în fațada principală, spre carte, se mai găsește un grup cu total misterios și întunecos, de adevărate tainițe, la nivel cu camera zisă „Ietacul Doamnei“ (vezi planul tainițelor și secția A-B).

In acest grup de încăperi pătrândem prin o deschidere s de dindosal clădirei (vezi secția C-D). Intrând dăm în o sală îngustă, boltită și joasă. In fund are o fereastră în formă de gară de cuptor, care, răspândând sub pardoseala pridvorului, nu poate aduce lumină în săliță.

Din această săliță, prin o ușă mică și

joasă /, tăiată în zidul din stânga, intrăm într-o sală complet întunecoasă, din care, trecând pe brânci, printr-o deschidere joasă de tot, intrăm într-o altă încăpere deasemenea întunecoasă.

Toate aceste încăperi, formau de sigur, tainițele palatalui, care, la anumite momente de primejdie, se puteau pune în legătură cu camerele superioare, prin spargerea unui zid sau a unei bolți.

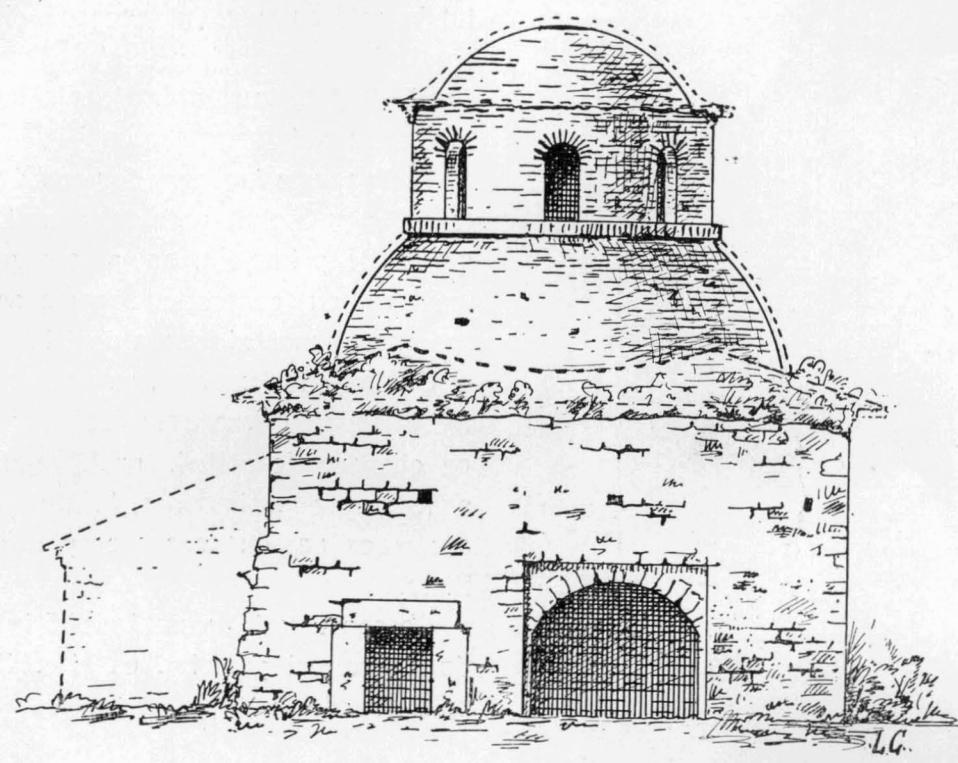
Clădirea în exterior, ca arhitectură, e foarte simplă: ferestrele dreptanghiulare, cu chenare de piatră, profilate simplu, sunt așezate în nișe nișe, în fațadă. Ușile asemenea au chenare de piatră profilate.

Ca construcție, e solid zidită în piatră, după aceleași principii ca și clădirea cu sala golică.

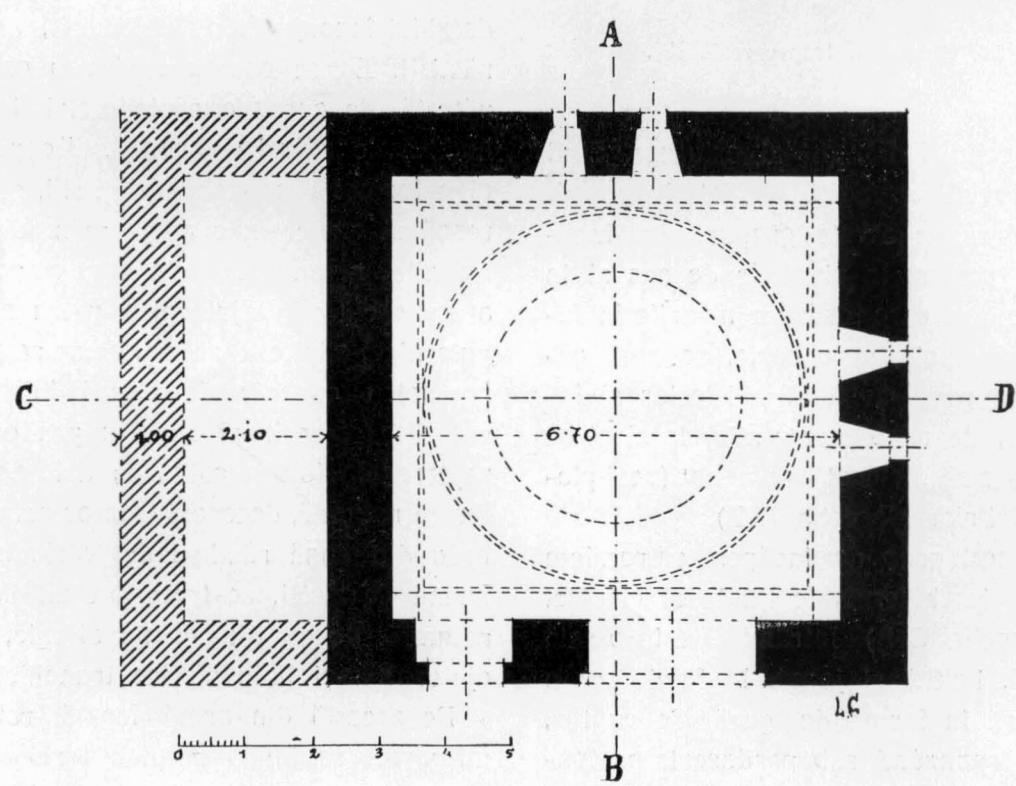
7. „Baia domnească“.

Această clădire este situată aproape de zidul înconjurător, de Răsărit, al mănușătirii. Ea se compune din o cameră pătrată, de aproape șapte metri lățura, închisă de ziduri de piatră. Acoperișul ei e format din o serie de bolți, cari se rezămăne șele peste altele prin diferite tranzitii, și anume: dela forma patrată a camerei, prin ajutorul a patru arcuri puternice, alipite la ziduri, ce se rezămăne pe patru console de piatră însipite în colțurile camerii și a patru pendiente, se trece la forma rotundă; dela această formă rotundă, decorată frumos printr-un brâu din două rânduri de cărămizi în formă de zimți, se trece la o altă formă rotundă, de un diametru mai mic, prin ajutorul unei bolți sferice trunchiate.

Pe această din urmă formă rotundă micșorată se înălță o mică tură cilindrică, joasă, prevăzută cu opt ferestre, iar deasupra acoperită cu o calotă sfen-

25. „Baia domnească“.

26. Planul orizontal.

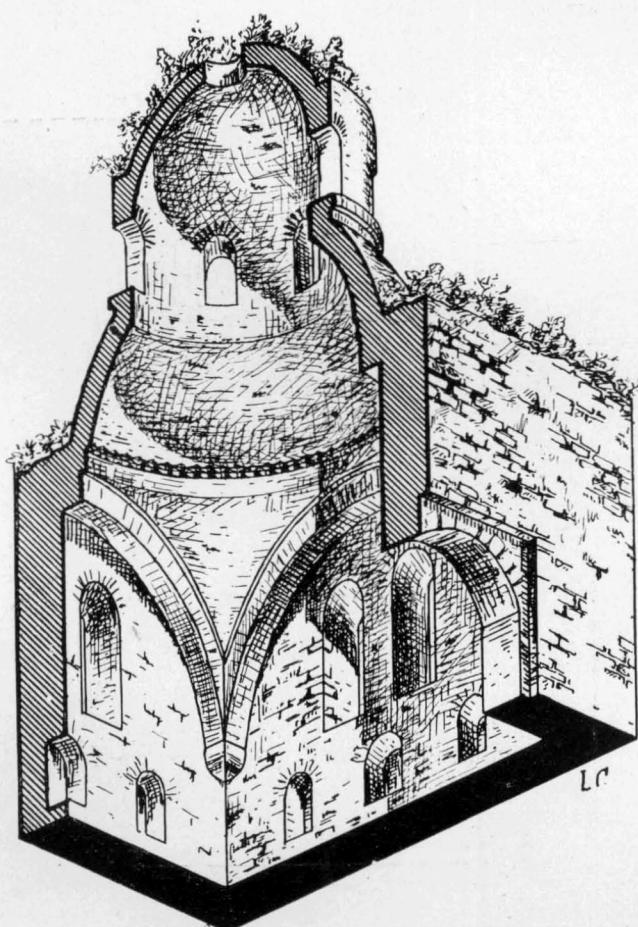
rică cu o gaură circulară la partea ei superioară.

Zidurile camerei, din spate și din dreapta, sunt prevăzute cu câte două ferestre înalte și înguste, evazate spre interior, iar la partea de jos cu câte trei firide, tăiate în grosimea zidului.

In zidul din față se află intrarea prin-

In zidul ce desparte aceste două camere nu se găsește niciun soi de deschidere: deci camera mică avea ieșire separată, în afară.

Această clădire, cu un aspect foarte pitoresc în exterior, este solid construită, având părții în piatră de un metru grosime, iar boltile în cărămidă.

27. Secțiunea A-B (vedere perspectivă).

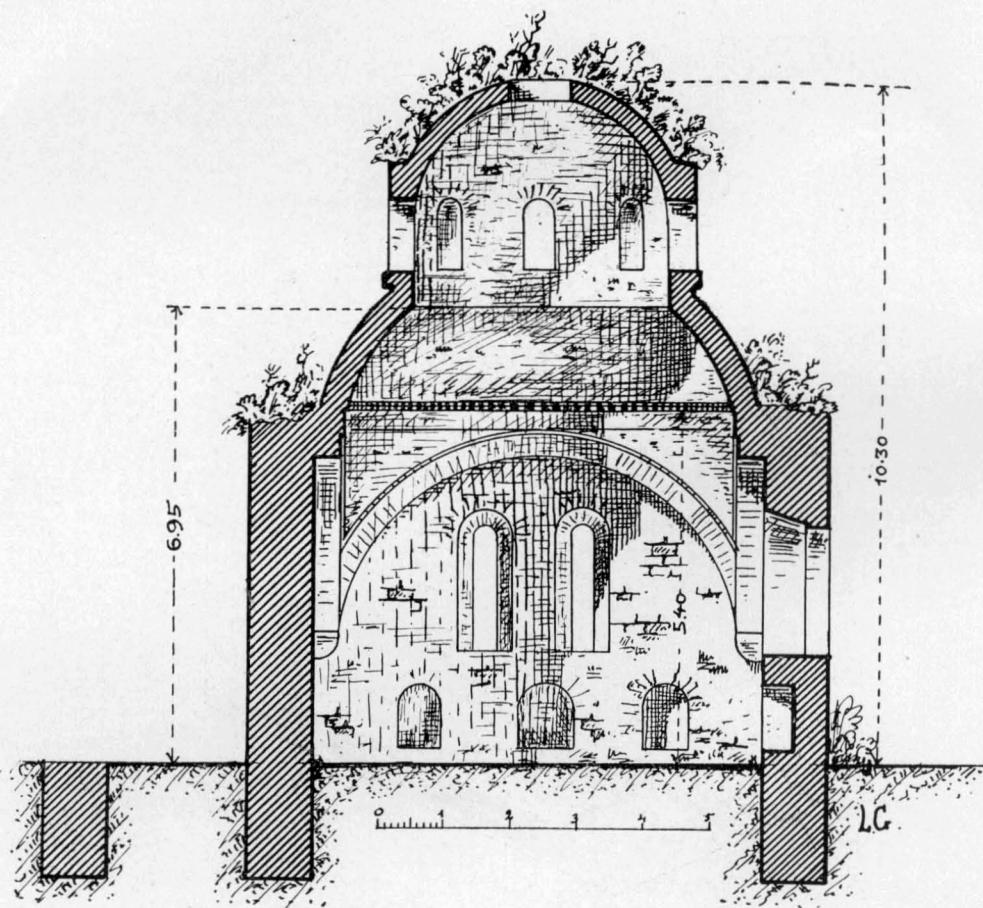
cipală, joasă, și o fereastră de formă pătrată, așezată aproape de nivelul terenului.

In partea zidului din stânga, în exterior, s'a găsit, alipite de el, fondațiile unei alte camere mai mici. Ea era boltită cilindric, după cum se poate vedea din nașterea bolții, care a rămas pe părante.

Deși tradiția voește a atribuie acestei clădiri destinația de baie domnească, totuși, volumul prea mare al camerei, grea de încălzit, pentru un șerdediu tarcesc, numărul, formă, dimensiunile prea mari ale ferestrelor, precum și ale intrării, lipsa de conducte în zidărie pentru apă sau aburi, lipsa de dependință necesare pentru desbrăcare, încălzitul apei

etc., mă fac să cred că nu numai în timpul vizitei lui Alecu Russo (1842), dar chiar încă dela început, această clădire a servit de cahne domnească. Dealtmintrelea, construcții similare cu destinații cunoscute de cahne, se pot vedea la multe alte mănăstiri și palate domnești, dintre cari cel mai tipic exemplu îl oferă mănăstirea Plumbuita.

blouri puternice, având de susținut deasupra pardoseala camerei tanarilor. În dreapta și în stânga, părții sunt decorați cu câte două nișe mari cari pătrund, la partea superioară, în bolta cilindrică a gangului, iar la partea de jos sunt prevăzute cu bânci de piatră. În exterior intrările sunt încadrate cu câte doi contraforți, cari susțin câte o cornișă la partea

28. Secțiunea C.D.

8. Clopotnița.

E situată în partea de Sud-Est a mănăstirii, servind totodată și de intrare principală în incintă.

Are trei etări, și anume:

Catul de jos, format din gangul ce servește de intrare în mănăstire, are oboltă cilindrică, întărită cu arcuri da-

superioară, iar boltarii de piatră ai arcurilor sunt decorați cu rozete sculptate pe ei, asemănându-se mult astfel cu intrările clopotniței mănăstirii Golia din orașul Iași.

Deasupra intrării, dinspre exteriorul mănăstirii, se află pajura Moldovei (fig. 14), cioplită frumos în piatră.

Catul de mijloc (camera tanarilor). Pentru a ajunge la ea trebuie să te urci

pe o scară mobilă de lemn, alipită zidului împrejmuitor în dreptul intrării *a*, pe unde pătrundem în lăuntru. Această cameră e boltită cilindric. În zidul opus celui prin care am intrat, se găsește o altă intrare *b* (astăzi transformată în ferestrestră), stabilindu-se astfel comunicația între *chemin de rond*-urile din o parte

și cealaltă a turnului prin această cameră.

Tot lângă deschiderea *a*, însă în exterior, mai găsim o deschidere îngustă *d*, de unde pornește o altă scară, tot în grosimea zidului, spre același cat superior.

29. Clopotnița.

și cealaltă a turnului prin această cameră.

În zidul din afară se găsesc două găuri evazate tare spre interior, pentru garile de tun, iar în spatele curtei două ferestre cu chenare de piatră profilată.

Lângă intrarea *a*, în interior, se gă-

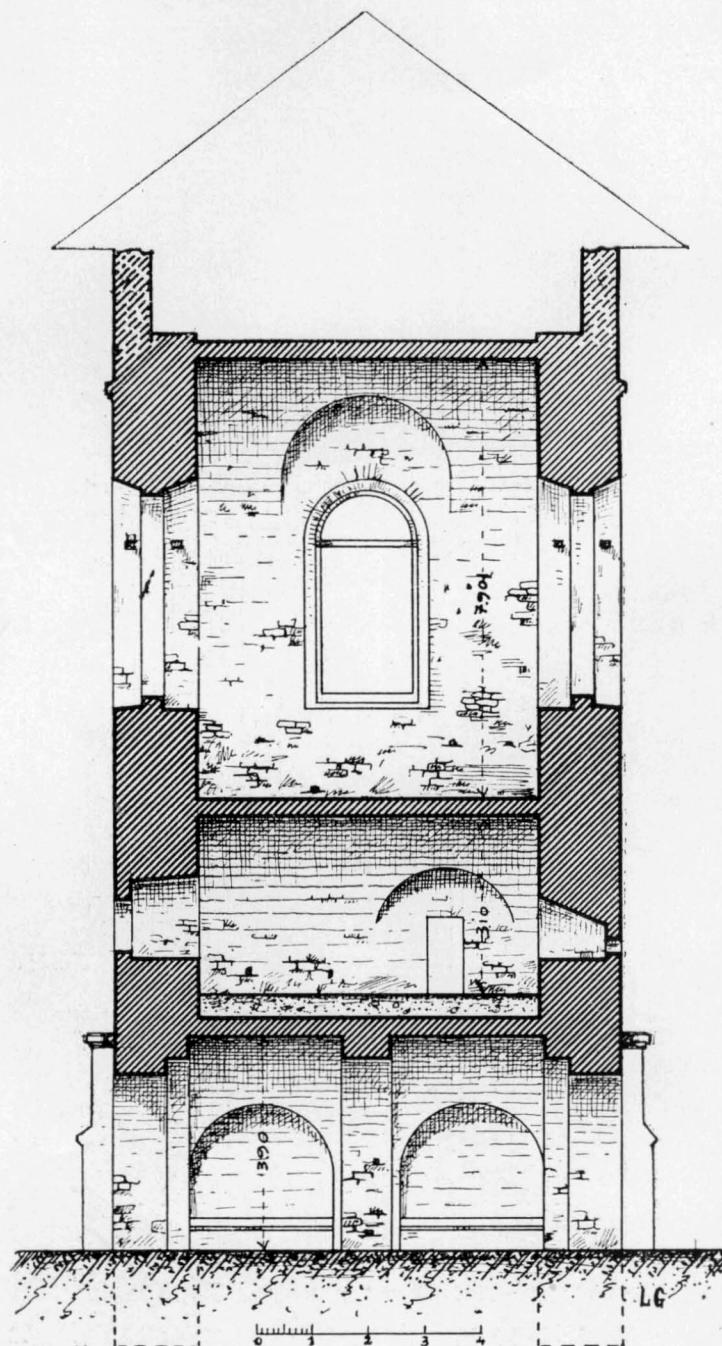
Catul de sus (camera clopotelor). E boltită de asemenea cilindric. Ea are patru ferestre mari în cele patru ziduri, lăsând sunetul clopotelor să se audă la mari depărtări.

Prin ușa *e*, scoborînd trepte din

grosimea zidului, ajungem la ușa *e* din catul de mijloc, iar prin ușa *f* ajungem, scoborînd la ușa *d*, în afară.

rată panetat în secțiuni) e din zidărie mai nouă.

Ca construcție, clopotnița mănăstirii

30. Secțiunea A-B.

Arhitectura exterioară e simplă, inspirată după clopotnița bisericii Golia. Partea superioară de sub străsină (hașu-

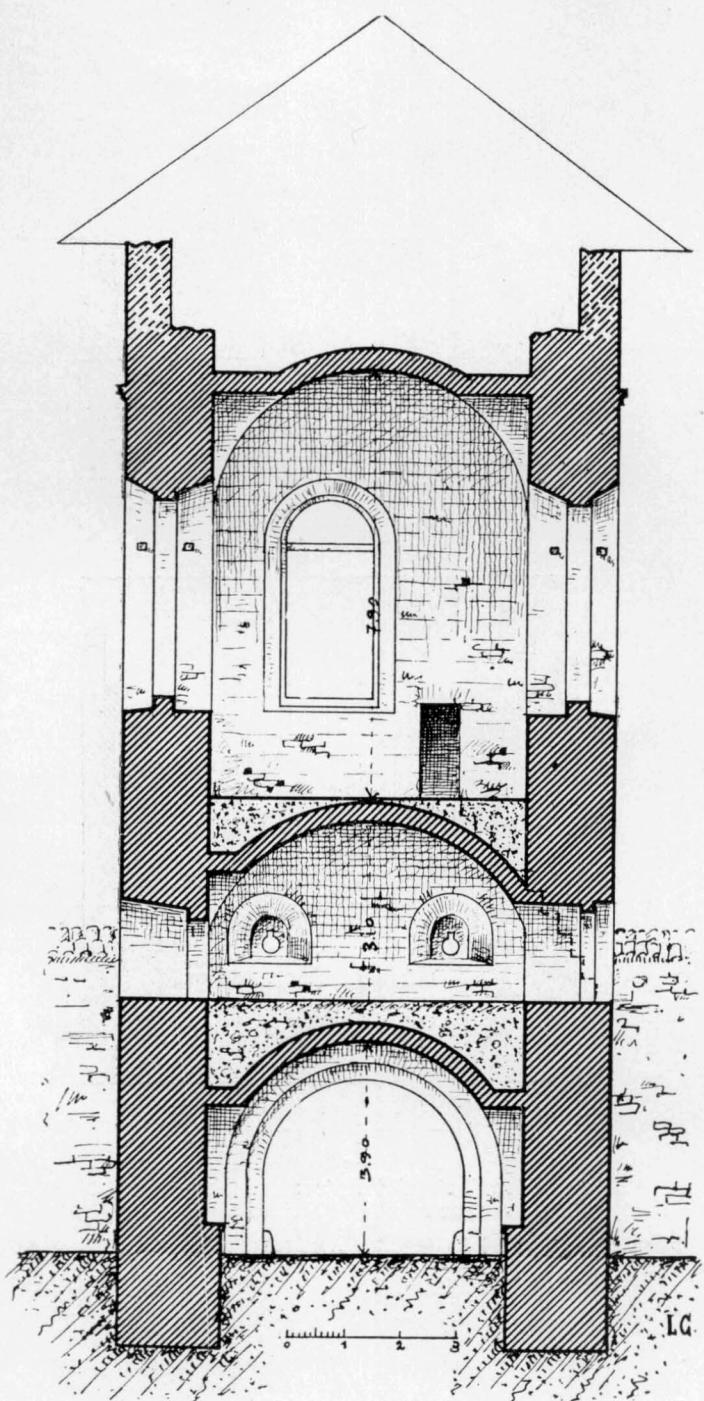
re eră destinată a servi și ca fortăreață, a fost solid zidită în piatră, cu părăți de un metru și jumătate grosime.

9. Pirgurile (Bastioanele).

Pirgul dinspre Nord. Este alipit în exteriorul zidului împrejmăitor. Are două

cu șase ferestre mici, servind ca observator.

Intrarea în catul de sus se făcea prin o ușă ce dădeea în *chemin de rond*-ul

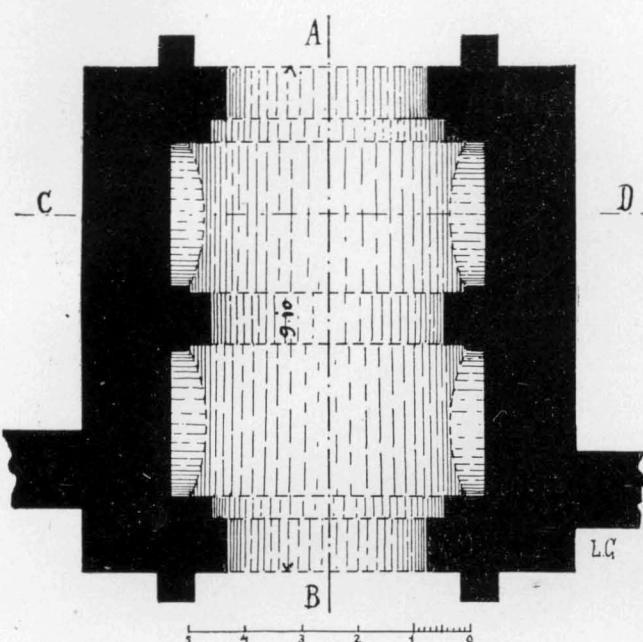

31. Secțiunea C.D.

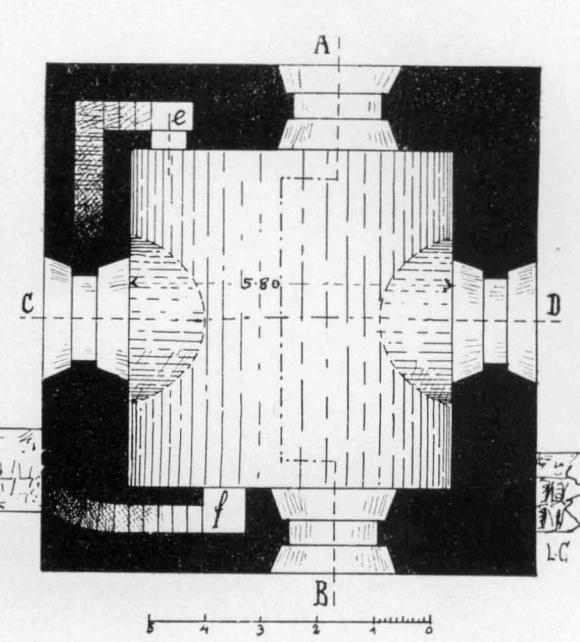
caturi: cel de jos, la nivelul terenului, pre-
văzut cu trei gari de tan, iar cel de sus,

respectiv.

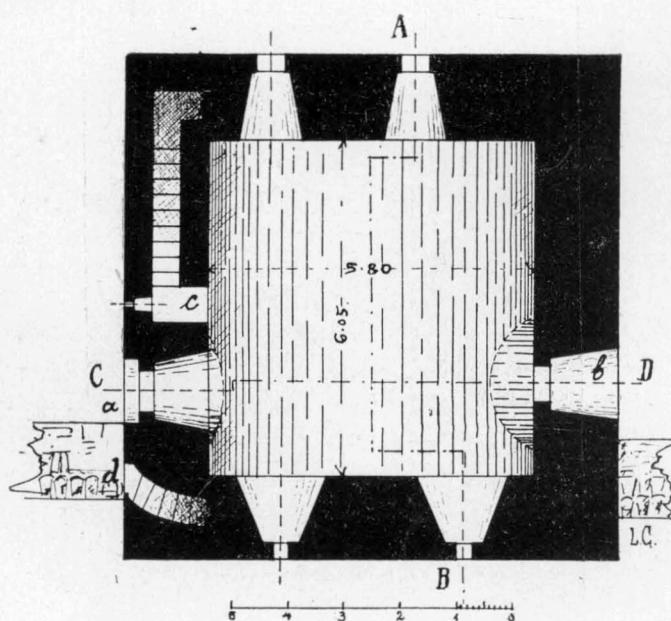
Pirgul dinspre Sud-Est. Este alipit

32. Planul parterului.

33. Planul etajului I (camera tunurilor).

34. Planul etajului II (camera clopotelor).

în exteriorul colțului celor două curtine respective. Are și el două caturi ce comunică între ele printr-o scară de piatră în spirală, zidită într'un colț al camerei.

* * *

In afară de toate aceste corperi de clădiri descrise mai sus, au mai fost încă

și altele. Intre acestea se mai văd și azi, pe partea interioară a zidurilor împrejmuitoare, urme de bolti, ce aparțineau chiliiilor alipite acestora. Se mai spune că în partea de Vest a mănăstirii mai există un corp întreg de clădiri, care s'a surpat odată cu malul pe care era așezat.

Arh. GH. GH. LUPU.

RÉSUMÉ.

5.—*L'église.* Sous le rapport du style, l'église rappelle celle des Trois Hiérarques de Jassy, mais avec une ornementation beaucoup plus simple.

Le narthex (*tinda*) a une forme rectangulaire. Il est recouvert de voûtes sphériques, appuyées sur des pendentifs décorés de nervures en pierre et sur

système de voûtes qui recouvre le pronaos et soutient la tour, est celui que l'on trouve en général dans les églises de type moldave; il se compose d'un premier système d'arcades doubleaux sur lequel s'élève un tambour cylindrique, par l'intermédiaire de quatre pendentifs; sur ce tambour cylindrique repose un se-

35. Clădirea cu sala gotică (restaurată).

des consoles sculptées. Il a deux portes latérales en pierre, dont la forme est ogivale. La lumière y pénètre par deux fenêtres en ogive, sculptées à jour, ouvertes dans la paroi occidentale. La porte donnant accès dans le pronaos est également décorée d'arcades en ogive, encadrant les armes du pays.

Le pronaos, de forme carrée, est éclairé par quatre fenêtres latérales. Le

second système d'arcades, qui cette fois sont placés en diagonale et qui, par le même procédé, aboutissent à un nouveau tambour cylindrique, de dimensions plus restreintes, sur lequel s'élève la tour.

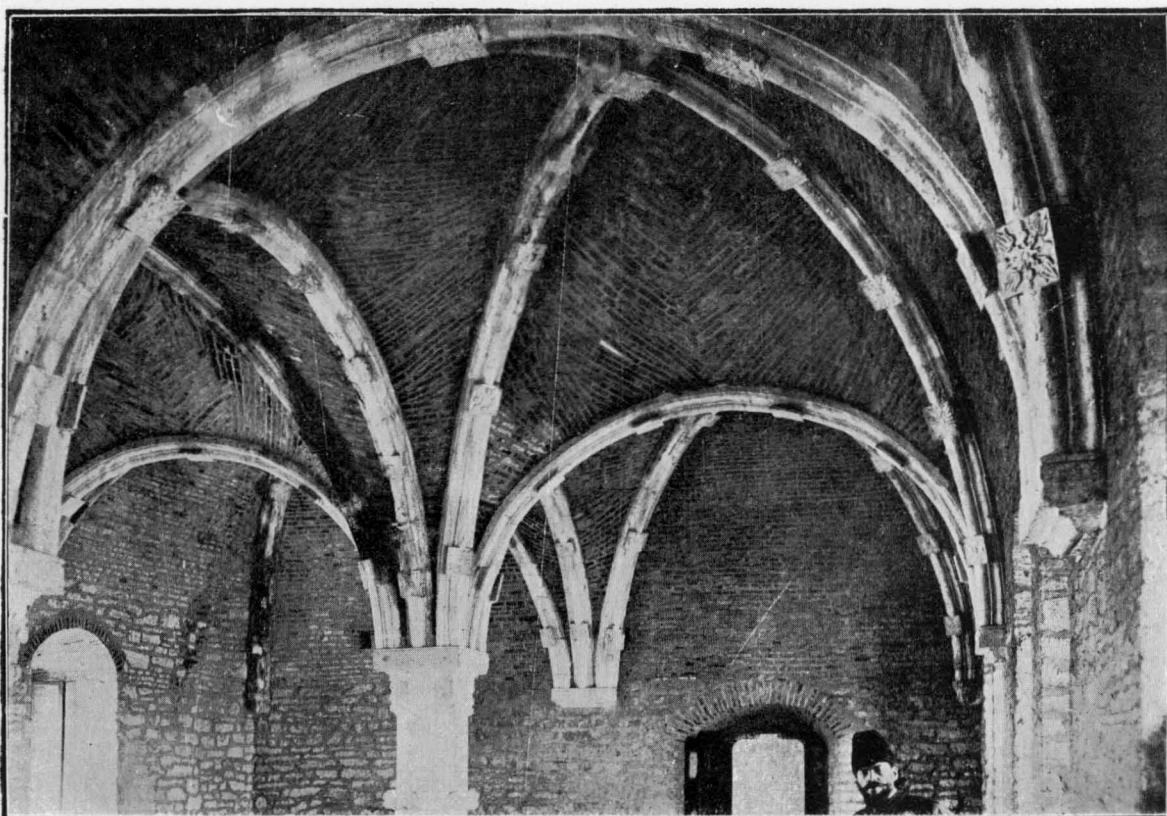
Le naos est séparé du pronaos par un mur que soutiennent trois arcades, appuyées à leur tour sur deux colonnes octogonales et deux pilastres engagés dans les parois de l'église. Sur les côtés

se trouvent les absides latérales de forme semicirculaire. Au-dessus, s'élève la coupole du «Pantocrator» éclairée par quatre petites fenêtres.

L'autel de forme semicirculaire reçoit la lumière par trois fenêtres. L'offertoire (*proskomidia*) et le vestiaire (*diaconikon*), taillés dans l'épaisseur de la muraille, sont éclairées chacun par une petite fenêtre.

de la corniche, une rangée de niches forme la frise. Les pierres en général, ainsi que l'encaadrement des portes et des fenêtres, sont taillés en style gothique. Les tours, de forme cylindrique à l'intérieur, octogonale à l'extérieur, sont très bien proportionnées.

La peinture actuelle est de date récente; elle est appliquée sur l'ancienne, qui est assez bien conservée et qui

36. Sala gotică (restaurată).

A côté de la S-te Table se trouve l'entrée d'une cachette aménagée dans le sous-sol. On y enfouissait certainement le trésor de l'église en cas de danger.

L'extérieur de l'église a des proportions remarquables. Les murs sont soutenus aux angles, dans les parties latérales et à l'autel, par des contre-forts en pierre. Le socle, robuste, est profilé avec élégance. Une ceinture de pierre, en forme de torsade, entoure l'église, un peu au dessus du milieu. Au dessous

pourrait être mise à jour par un lavage.

6. — *L'habitation princière* est située dans la partie N. E. de la cour; ce bâtiment dit «Palais du Prince», cache, sous un extérieur simple et massif, un intérieur compliqué. Il a un parterre sensiblement élevé, sous lequel sont rangées deux séries de caves, ayant chacune son entrée spéciale, communiquant toutefois entre elles, de sorte qu'elles forment un véritable labyrinthe, avec des galeries ténébreuses et des

chambres voûtées, qui servaient de cache aux moments de péril.

A remarquer au parterre, la pièce dite «la chambre à coucher de la Princesse», une chambre basse et isolée, d'accès difficile, servie par un escalier caché dans l'épaisseur de la muraille.

7. — *Le Bâtiment connu sous le nom de «Bain du Prince»*, assis à proximité du mur Est du monastère, accuse une forme carrée, massive. Il est recouvert par une voûte sphérique sur des pendentifs. La voûte soutient à son tour une tourelle basse, cylindrique, de dimensions réduites, avec sept fenêtres.

Les dimensions assez vastes de l'intérieur, le manque complet de tout vestige rappelant la disposition d'un bain, les vides considérables de la chambre et de la tour qui rendant le chauffage de la pièce excessivement difficile, nous obligent à ne pas pouvoir admettre la destination de bain, que la tradition attribue à cette construction. Il est plus probable qu'elle servait plutôt de cuisine, ainsi qu'on le voit dans d'autres palais et monastères, parmi lesquels celui de Plumbuita nous offre un exemple typique.

8. — *Le clocher*. — Situé du côté S. E. du monastère, il s'élève au-dessus de la porte d'entrée.

Il a trois étages. En bas, on trouve la voûte cylindrique recouvrant le passage qui sert d'entrée au monastère. Au milieu se trouve «la chambre des canons», reliée au sol par un escalier mobile. Dans ses parois latérales s'ouvrent des portes donnant sur un chemin de ronde, qui longe le mur. La partie supérieure, s'achevant en voûte, sert de clocher. Quatre grandes baies facilitent la diffusion du son dans le lointain.

9. — *Les bastions*, au nombre de deux, situés l'un du côté N. et l'autre dans la partie S. E., comprenaient chacun un parterre, pourvu de meurtrières pour les canons, et un étage en dessus, servant d'observatoire.

L'entrée à l'étage supérieur se faisait par une porte donnant sur le chemin de ronde.

En dehors des constructions que nous avons signalées, des vestiges de voûtes et de murailles nous indiquent l'existence, dans le passé, d'autres bâtiments, maintenant disparus.